

M A T E R I A Ł Y

Kontakty dyplomatyczne Polski z Belgią i Holandią w przełomowych momentach 1939 i 1940 r. Dokumenty

Ważnym problemem, z jakim borykał się rząd Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie, była w pierwszym okresie jego funkcjonowania kwestia międzynarodowego uznania (dała ona o sobie znać również w 1945 r.) i wynikająca z niej sprawa funkcjonowania obcych przedstawicielstw dyplomatycznych przy naczelnych władzach polskich. Ze szczególną siłą problem ten zaznaczył się najpierw w trakcie odtwarzania struktur państwowych we Francji (początkowo w Paryżu, później w Angers), a następnie, po kapitulacji Francji w czerwcu 1940 r., w Wielkiej Brytanii. Agresje niemieckie wiosną 1940 r. przyniosły również dramatyczne zmiany w położeniu innych państw europejskich, dotychczas neutralnych. Na emigrację udawały się kolejno rządy Norwegii, Belgii, Holandii, Luksemburga. Nie mogło nie mieć to wpływu na kształt ich stosunków dyplomatycznych z rządem polskim. Co więcej, po klęsce tych państw w kwietniu i maju 1940 r. ewakuowane musiały być placówki dyplomatyczne dotychczas funkcjonujące na ich terytoriach. Dotyczyło to również przedstawicielstw polskich. Ze względu na skomplikowane losy tych placówek i ich archiwów nie dysponujemy wystarczającą, w pełni udokumentowaną wiedzą na temat ich działalności. Dlatego wydaje się, że publikacja dokumentów dotyczących kontaktów dyplomatycznych Polski z Belgią i Holandią może przyczynić się do lepszego rozpoznania niektórych szczegółów związanych z działaniami polskiej dyplomacji w latach wojny i być może — w nieznacznym choć stopniu — uzupełni cenne dotychczasowe ustalenia autorów zajmujących się tą problematyką¹.

Publikowane dokumenty pochodzą ze zbiorów Archiwum Akt Nowych (AAN) w Warszawie, a zwłaszcza z przechowywanych tam materiałów ze zbiorów Instytutu Hoovera (Hoover Institution on War, Revolution and Peace, Stanford University), przekazanych do

---

¹ Zob. np.: W. Michowicz, *Organizacja polskiej służby dyplomatycznej w okresie II wojny światowej*, w: *Historia dyplomacji polskiej*, t. V: 1939–1945, red. idem, Warszawa 1999, s. 9–105; E. Kołodziej, *Rola polskich placówek dyplomatycznych i konsularnych w latach 1939–1945*, w: *Władze RP na obczyźnie podczas II wojny światowej. 1939–1945*, red. Z. Błażyński, Londyn 1994, s. 774–820; H. Batowski, *Polska dyplomacja na obczyźnie. 1939–1941*, Kraków 1991, s. 44–54; idem, *Walka dyplomacji hitlerowskiej przeciw Polsce. 1939–1945*, Kraków–Wrocław 1984; J. Sobczak, *Polska w propagandzie i polityce III Rzeszy w latach 1939–1945*, Poznań 1988, s. 89 nn. Zob. również: K. Szczepanik, *Dyplomacja Polski 1918–2005. Struktury organizacyjne*, Warszawa 2005.

AAN w latach 1999–2001 w postaci mikrofilmów. Trzy spośród zamieszczonych poniżej dokumentów (nr 10, 11 i 12) były już ogłoszone drukiem (w serii „Polskie Dokumenty Dyplomatyczne”), jednak ze względu na ich wagę i dla zachowania ciągłości narracji i logiki wyводу zdecydowano opublikować je ponownie. Należy również wspomnieć, że dwa dokumenty (nr 17 i 21) zostaną zamieszczone w mającym się ukazać w najbliższym czasie kolejnym tomie (za rok 1940) wspomnianej serii.

Dokumenty publikowane są w całości, pominięte zostały tylko elementy opisu o charakterze kancelaryjnym, np. niektóre gotowe fragmenty formularza, liczba dziennika. Skorygowano oczywiste błędy literowe, a także ortograficzne i interpunkcyjne, nie poprawiano natomiast stylu ani usterek gramatycznych. Oryginalne podpisy zaznaczono kursywą. Jeśli nie zaznaczono inaczej, mamy do czynienia z maszynopisami.

Magdalena Hułas
Warszawa

1

2 X 1939 r., Paryż — telegram szyfrowy ministra spraw zagranicznych do posła w Hadze²

Telegram szyfr. Nr 3

2.X.39, g. 13.20

Ambasada Paryż do Poselstwa

Proszę Pana Ministra³ pilnie o opinię, czy notyfikacja Głowie tamtejszego Państwa⁴ przez Pana Prezydenta RP Raczkiewicza⁵ objęcia przez Niego urzędu spotka się z pozytywną i należną w takich wypadkach odpowiedzią.

Zaleski⁶

AAN, Instytut Hoovera, Poselstwo RP w Holandii, HI/XII–XVII, brak numeracji klatek mikrofilmu, rękopis

2

4 X 1939 r. Paryż — telegram szyfrowy ministra spraw zagranicznych do posła w Hadze⁷

Telegram szyfr. Nr 16

M.S.Zagr. (Paryż) do Poselstwa

4.X.39, g. 23.30

5.X.39, g. 19.38

² Forma telegramu pozwala sądzić, że był to telegram okólny.

³ Wacław Babiński (1887–1957) — poseł RP w Belgradzie (1929–1931), w Hadze, a następnie przy rządzie holenderskim w Londynie (1931–1944), w Ottawie (1944–1945).

⁴ Wilhelmina (1880–1962) — królowa Holandii (1890–1948).

⁵ Władysław Raczkiewicz (1885–1947) — marszałek Senatu (1930–1935), prezes Światowego Związku Polaków Zagranicą (1934–1939), objął stanowisko prezydenta RP 30 IX 1939 r. i sprawował je do 1945, a jako prezydent RP na uchodźstwie do 1947 r.

⁶ August Zaleski (1883–1972) — funkcję ministra spraw zagranicznych pełnił w latach 1926–1932 oraz 1939–1941, szef Kancelarii Cywilnej Prezydenta (1941–1945), prezydent RP na uchodźstwie (1947–1972).

⁷ Por. przyp. nr 2.

Proszę zakomunikować półoficjalnie, że w związku ze zmianą Prezydenta Rzeczypospolitej nie oczekujemy składania przez posłów (ambasadorów) nowych listów uwierzytelniających, lecz tylko podjęcia urzędowania w siedzibie Rządu we Francji przez szefów misji, akredytowanych poprzednio w Warszawie.

Zaleski

AAN, Instytut Hoovera, Poselstwo RP w Holandii, HI/XII–XVII, brak numeracji klatek mikrofilmu, rękopis

3

7 X 1939 r., Haga — raport posła w Hadze

TAJNE

[w sprawie] wyboru Prezydenta R.P. i reprezent. dyplom. holend. przy rządzie polskim

Do Pana Ministra Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej

W wykonaniu instrukcji Pana Ministra mam zaszczyt zakomunikować, że w dniu 1 października notyfikowałem oficjalnie na piśmie rządowi holenderskiemu objęcie władzy przez Pana Prezydenta Rzeczypospolitej.

W dniu 3 października w rozmowie poufnej z ministrem spraw zagranicznych p. van Kleffensem* wybrałem stanowisko sfer rządowych tutejszych odnośnie [do] ewentualnego notyfikowania objęcia władzy przez Pana Prezydenta pismem bezpośrednim Pana Prezydenta do Królowej. P. v. Kleffens wyraził opinię, że gdyby Holandia znalazła się w sytuacji analogicznej — on unikałby wszystkiego, co nosiłoby charakter nadzwyczajny, odbiegający od trybu dotychczas przyjętego. Radzi unikać wszystkiego, co mogłoby wywołać na zewnątrz wrażenie, że my sami mamy jakieś wątpliwości co do normalności naszego stanu prawnego. A więc radzi stosować w danym wypadku ściśle ten sam tryb, jaki stosowaliśmy przy poprzednich zmianach na stanowisku Prezydenta Rzeczypospolitej.

Co się tyczy reprezentacji dyplomatycznej holenderskiej przy rządzie polskim, miałem na ten temat dzisiaj rozmowę z ministrem van Kleffensem. Stanowisko holenderskie da się ująć w sposób następujący:

Zasadniczo Holandia nie ma zamiaru nas opuszczać („lâcher”, jak się wyraził) i kasować swoją reprezentację dyplomatyczną. Jednakowoż rząd musi się zastanowić nad zastosowaniem praktycznym tej zasady. Przede wszystkim pragnie poczekać na ostateczne zainstalowanie się naszego rządu, w tej czy innej miejscowości francuskiej i zapoznać się z warunkami praktycznymi funkcjonowania Rządu. Minister nie sądzi, aby poselstwo holenderskie mogło urzędować w niezmienionym składzie liczebnym; będzie musiało ulec redukcji w dostosowaniu do warunków. Następnie oświadczył mi poufnie, że nie ma zamiaru w żadnym razie wysyłać dotychczasowego posła p. Bosch van Rosenthala⁹, któremu przeznaczył inne funkcje, jeszcze zanim wojna się rozpoczęła, jedynie wybuch wojny sprawił, że przeniesienie go gdzie indziej napotkało na zwłokę. Obecnie zarówno poseł Bosch, jak sekretarz Gevers znaj-

* Eelco N. van Kleffens (1894–1983) — minister spraw zagranicznych Holandii (1939–1946), ambasador w Waszyngtonie (1947–1950) i w Lizbonie (1950–1956), przewodniczący Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych (1954–1955), stały przedstawiciel Holandii przy NATO (1956–1958) oraz przy Europejskiej Wspólnocie Węgła i Stali (1958–1967).

⁹ Johan B. Bosch Ridder van Rosenthal [1889–1955]? — poseł Holandii w Warszawie, a następnie przy rządzie RP w Londynie (1937–1945).

dują się w Berlinie, skąd p. Gevers usiłuje dostać się do Warszawy, celem zaopiekowania się przede wszystkim lokalem i mieniem Poselstwa. Posła Bosch'a nie chciałby p. v. Kleffens, ze względu na delikatną sytuację, kierować do Warszawy. Konsul Pereboom jest w tej chwili też w Berlinie i czeka na możliwość udania się do Warszawy.

Co się tyczy osoby posła p. Bosch van Rosenthala — pozwolę sobie nawiązać do kilku moich raportów poprzednich, w których komunikowałem o objawach negatywnego ustosunkowywania się posła do naszych spraw. Pod gładkimi manierami i pozorami przyjaciela Polski ukrywał się człowiek w gruncie rzeczy nam mało przychylny i mało rozumiejący nasze życie. Jeszcze ostatnio — na samym początku wojny — przysłał do Ministerstwa w Hadze depeszę, w której zaprzeczył kategorycznie, jakoby Niemcy bombardowali w Warszawie inne obiekty prócz wojskowych! Wiadomość o tej depeszy miałem od sekretarza generalnego (vice-ministra) spraw zagranicznych¹⁰. Sądzę, że opuszczenie stanowiska przez p. Bosch van Rosenthala byłoby objawem raczej pożądanym.

Posel Rzeczypospolitej Polskiej
Dr. W. Babiński

Zaleski [parafa]

AAN, Instytut Hoovera, MSZ, HI/I/337, kl. 163–164

4

25 X 1939 r., Haga — telegram posła w Hadze do Centrali

HAGA, Nr 38, wysł. 25.X.39, otrz. 26.X.39

W rozprawach komisyjnych nad budżetem holenderskiego M.S.Z. poruszono sprawę stosunku do Rządu Polskiego. Odnośny ustęp oficjalnego sprawozdania brzmi jak następuje: Szereg członków wyraził zdanie, że neutralność nasza wymaga, by Holandia uznawała nadal Rząd Polski, jak to uczyniła w poprzedniej wojnie światowej w stosunku do rządu belgijskiego, którego siedziba przeniesiona była także zagranicę. Wskazano przy tym na to, że i inne kraje neutralne zajmują już względem Rządu Polskiego stanowisko analogiczne.

Sprawa wejdzie pod obrady plenarne w listopadzie¹¹.

BABIŃSKI

Zaleski [parafa]

AAN, Instytut Hoovera, MSZ, HI/I/337, kl. 162

¹⁰ Willem van Bylandt (?). Zob. też: *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne. 1939 wrzesień-grudzień*, red. W. Rojek, współpraca P. Długołęcki, M. Konopka-Wichrowska, M. Przyłuska, Warszawa 2007 (dalej: PDD 1939/2), dok. 20, s. 17 i dok. 21, s. 17–18.

¹¹ Zob. zał. do dok. nr 9 oraz telegram szyfrowy posła w Hadze, 8 XI 1939 r., w: PDD 1939/2, dok. nr 269, s. 321.

5

3 XI 1939 r., Haga — raport posła RP w Hadze

W sprawie przedstawicielstwa dyplomat. Holandii w Angers
Do Pana Ministra Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej

Mam zaszczyt zakomunikować, że w wykonaniu instrukcji Pana Ministra odnośnie [do] przysłania do Angers reprezentanta dyplomatycznego Holandii złożyłem osobiście w dniu dzisiejszym notę w holenderskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych, treści następującej:

„La Légation de la République de Pologne à La Haye a l'honneur de porter à la connaissance du Ministère Royal des Affaires Etrangères qu'à partir du 15 novembre prochain le Gouvernement Polonais, résidant temporairement en France, siègera à Angers.

En rapport avec ce qui précède la Légation de la République de Pologne à La Haye est chargée de s'adresser au Ministère Royal des Affaires Etrangères pour l'inviter à fixer à Angers le siège officiel temporaire du représentant diplomatique des Pays-Bas en Pologne”.

W rozmowie, jaka się wywiązała w związku z notą powyższą, minister van Kleffens powiedział, że może mi oświadczyć w sposób prowizoryczny, że nie określając jeszcze form, jakie reprezentacja dyplomatyczna holenderska przy Rządzie Polskim przybierze, stwierdza, że rząd holenderski nie przerwie stosunków dyplomatycznych z Rządem Polskim. W dalszym ciągu rozmowy wyjaśnił, że starać się będzie pogodzić zasadę prawną utrzymania reprezentacji ze względami natury praktycznej, jest rzeczą jasną bowiem, że Poselstwo holenderskie przy Rządzie Polskim nie będzie miało dużo pracy bieżącej i na skutek tego stałe, bez przerwy, utrzymywanie biura w Angers nie byłoby niezbędne. W każdym razie zasada przedstawicielstwa przy Rządzie Polskim będzie utrzymana.

Co się tyczy osoby przedstawiciela — p. Bosch van Rosenthal otrzymał na razie dłuższy urlop wypoczynkowy i bawi poza Hagą (z tego też względu nie mogłem się z nim zobaczyć tak, jak to zalecała instrukcja Pana Ministra).

Ton całej rozmowy był ciepły i szczerzy; jestem przekonany, że Holandia istotnie sprawę swego przedstawicielstwa dyplomatycznego przy Rządzie Polskim rozwiąże w sposób zgodny z naszym punktem widzenia. Minister van Kleffens kładł specjalnie nacisk na zasadę kontynuacji dotychczasowych stosunków dyplomatycznych i nie wątpię, że tej zasadzie da odpowiedni wyraz. W czasie rozmowy użył m.in. zwrotu, że Rząd. Polskiemu zależy niewątpliwie przede wszystkim na uwydatnieniu tej zasady, zaś względy praktyczne (stałe biuro z siedzibą w Angers) gra[ja] niewątpliwie rolę mniejszą.

Poseł Rzeczypospolitej Polskiej

W. Babiński

Dr. W. Babiński

6

8 XI 1939 r., Bruksela — raport posła w Brukseli

BRUKSELA
Wysłano 8.XI.39
Nr 40

Minister Spraw Zagranicznych dziś mnie poinformował, że sytuację uważa za poważną i że poczynił odpowiednie zarządzenia wojskowe. Zdaniem jego Niemcy ukończyli przygotowania do ewentualnej agresji. Co się tyczy przyjazdu do Angers Posła Belgijskiego¹², Minister Spraw Zagranicznych przyrzekł w ciągu tygodnia sprawę załatwić.

MOŚCICKI¹³
Zaleski [parafa]

otrzymano 11.XI.39

AAN, Instytut Hoovera, MSZ, HI/I/251, kl. 83

7

9 XI 1939 r., [Paryż] — telegram szyfrowy ministra spraw zagranicznych do posła w Hadze

SZYFR
Polmission HAGA

Wobec możliwości komplikacji proszę archiwa odesłać do Paryża nic nie pałac. W razie wyjazdu Rządu, przy którym Pan jest akredytowany, proszę udać się z nim¹⁴, biorąc ze sobą szyfr i kasę i jednego urzędnika. Pozostały personel wysłać do Paryża.

Zaleski

9.XI.39

AAN, Instytut Hoovera, MSZ, HI/I/244, kl. 695

8

10 XI 1939 r., Haga — telegram posła RP w Hadze do Centrali

HAGA, Nr 43, wysłano 10.XI.39, otrzymano 11.XI.39
Receptus telegram szyfrowy Nr. 13.

¹² Alexandre Paternotte de la Vaillée (1888–1973) — poseł Belgii w Warszawie (od 1936), a następnie przy rządzie polskim w Londynie (do 1941). W latach 1948–1953 — ambasador Belgii przy Stolicy Apostolskiej. Jego syn (ur. 1923) również był ambasadorem Belgii w Watykanie (1984–1988). Jego wspomnienia: A. Paternotte de la Vaillée, *Plumes noires, plumes blanches. Mémoires d'ambassadeur*, Colmar 2007, obejmują też lata 1936–1939 w Polsce (rozdz. IV). Zob.: K. Christiaens, I. Goddeeris, *Polski Wrzesień w belgijskiej historiografii*, „Dzieje Najnowsze”, R. XLI, 2009, z. 3, s. 219–227.

¹³ Michał Mościcki (1894–1961) — poseł RP w Tokio (1933–1936), w Brukseli (1937–1939).

¹⁴ Zasada towarzyszenia rządowi opuszczającemu swą siedzibę powtórzona została w instrukcji ewakuacyjnej MSZ z 13 II 1940 r. Pisano w niej: „[...] Przy ostatecznej ewakuacji placówki obowiązują następująca zasada ogólna: 1) przedstawicielstwa dyplomatyczne (Ambasady i Poselstwa), winny opuszczać siedzibę urzędu (Stolicę) wraz z rządem, przy którym są akredytowane i towarzyszyć mu do nowej siedziby danego rządu w kraju lub zagranicą. [...]” — AAN, Poselstwo w Helsinkach, 37.

Archiwa wysyłam kurierem. Proszę o instrukcję, czy w razie ewakuacji zostawić gmachy Poselstwa i Konsulatów pod opieką Szwecji? Tutejszy Poseł Szwedzki skłonny jest roztoczyć opiekę pod warunkiem otrzymania instrukcji swego rządu. Proszę spowodować taką instrukcję.

BABIŃSKI

AAN, Instytut Hoovera, MSZ, HI/I/244, kl. 669

9

23 XI 1939 r. [Bruksela] — raport posła w Brukseli

Poufne

Do Pana Ministra Spraw Zagranicznych w Paryżu

Mam zaszczyt donieść Panu Ministrowi, że dzisiaj ponowiłem démarchę u tutejszego Ministra Spraw Zagranicznych¹⁵ w sprawie przyjazdu do Angers posła belgijskiego p. Paternotte.

Jak już raportowałem Panu Ministrowi moja pierwsza interwencja w tej sprawie przeprowadzona dnia 8-go b.m. przypadła w okresie wielkiego zaniepokojenia tutejszych sfer rządzących, kiedy napięcie stosunków belgijsko-niemieckich się potęgowało i kiedy spodziewano się lada dzień agresji wojsk niemieckich na Holandię, Belgię i Wielkie Księstwo Luksemburskie.

Wobec powagi sytuacji Minister Spaak powiedział mi wówczas szczerze, że rząd belgijski nie powziął jeszcze w tej materii decyzji i prosi mnie o odłożenie rozmowy aż do chwili wyjaśnienia groźnej sytuacji Belgii. Minister Spaak jeszcze dodał, że w ciągu tygodnia sytuacja się wyklaruje i albo Belgia będzie wciągnięta w wojnę, albo ta ewentualność zostanie na pewien czas odsunięta.

Prosił mnie zatem, bym później powrócił do tej sprawy.

W tym samym czasie (dn. 7-go b.m.) odwiedziłem Posła Paternotte i stosownie do instrukcji Pana Ministra poruszyłem z nim sprawę jego wyjazdu do Angers

Poseł Paternotte tłumaczył mi się na wstępie rozmowy, że jeszcze nie otrzymał polecenia od swego rządu udania się do Francji, dodał również, że o tyle, o ile mu wiadomo jeszcze żaden z jego kolegów z Warszawy — przedstawiciele dyplomatycznych grupy Państw Oslo¹⁶ — nie urzęduje przy rządzie polskim we Francji.

Zdaniem posła Paternotte rząd belgijski prawdopodobnie zajmie w tej sprawie podobne stanowisko jakie zajmą rządy grupy Państw Oslo¹⁷. Z rozmowy z posłem Paternotte wyniosłem wrażenie, że osobiście nie jest on entuzjastą wyjazdu do Angers i że prawdopodobnie będzie się starał o „un autre poste plus actif”.

W czasie dzisiejszej mej bytności u Ministra Spaaka otrzymałem następujące zapewnienie:

¹⁵ Paul-Henri Spaak (1899–1972) — minister spraw zagranicznych Belgii (1939–1945). Po wojnie wielokrotny minister spraw zagranicznych i dwukrotny (1946, 1947–1949) premier Belgii. W latach 1957–1963 — sekretarz generalny NATO.

¹⁶ Powstałe w 1930 r. porozumienie regionalne państw wzajemnie konsultujących politykę dotyczącą problemów regionu oraz silnie podkreślających neutralność członków. Do tzw. grupy Oslo należały: Belgia, Dania, Finlandia, Holandia, Luksemburg, Norwegia i Szwecja.

¹⁷ Zob. dok. nr 14.

1) Rząd belgijski odnośnie [do] uznania obecnego Rządu polskiego we Francji podziela w zupełności stanowisko, jakie zajął Rząd holenderski, wyrazem czego było oświadczenie holenderskiego Ministra Spraw Zagranicznych w Parlamencie dnia 5-go listopada (vide zał.).

2) Minister Spaak pragnie utrzymać dotychczasowe stosunki dyplomatyczne pomiędzy rządami. Co się tyczy wyjazdu Posła belgijskiego do Angers, w sprawie tej musi zająć decyzja Rady Ministrów. Belgijski Minister Spraw Zagranicznych jest zdania, że tylko chodzi o formę i praktyczne rozwiązanie problemu. Sądzi, że Poseł Paternotte mógłby pojechać do Angers w celu przedstawienia się Panu Ministrowi i nawiązania kontaktów. Niemniej jednak z uwagi na z jednej strony ograniczony jego zakres działania, a z drugiej strony na istnienie Ambasady belgijskiej we Francji, Minister Spaak sądzi, że mogłaby być pozostawiona Panu Paternotte dość daleko idąca swoboda co się tyczy stałego jego miejsca przebywania.

Minister Spaak dał mi do zrozumienia, że tutejszy Ambasador niemiecki już kilkakrotnie interesował się sprawą stosunków dyplomatycznych belgijsko-polskich¹⁸ i że pragną tutaj zachować przede wszystkim status-quo tak, aby uniknąć w ten sposób wyłonienia się jakichkolwiek nowych dyskusji na ten temat. Przed kilkoma dniami pojawiły się w prasie tutejszej pogłoski o rzekomym wyznaczeniu posła Paternotte do Ankarę. Minister Spaak zapewnił mnie, że poseł Paternotte nie otrzyma innej placówki, chociażby ze względu na to, by jakkolwiek zmianą nie powodować niepotrzebnie wyłonienia się nowych zagadnień, które mogłyby postawić Belgię w drażliwej sytuacji wobec Niemców¹⁹.

Co się tyczy instrukcji Pana Ministra w sprawie inicjatywy pokojowej holendersko-belgijskiej²⁰ (telegram szefowy Nr 8 z dnia 8 listopada br.) donoszę, że Minister Spaak zapewnił mnie, że nie było złej intencji rządów zainteresowanych w stosunku do Polski. Usiłował mi wyjaśnić, że zwrócono się tylko do mocarstw sąsiadujących z Belgią, od których bezpośrednio zależny jest pokój, co wcale nie oznaczało niezrozumienia dla naszych postulatów.

Niezależnie od powyższego wyjaśnienia p. Spaak prosił mnie, bym w imieniu Rządu belgijskiego wyraził ubolewanie Rządowi polskiemu.

Michał Mościcki
Poseł R.P.

Zał. 1:

La Gazette, 6/XI/39

La politique extérieure de la Hollande

[...]

En ce qui concerne le point de vue du gouvernement néerlandais vis-à-vis du nouveau gouvernement polonaise formé à Paris, le ministre indique que le gouvernement s'inspirera de la considération que l'insertitude régnant au sujet du règlement ultérieur de la paix, le gouvernement polonais ne peut se voir opposer une exception sur la perte avérée de ses pouvoirs souverains.

[...]

AAN, Instytut Hoovera, MSZ, HI/I/337, kl. 153–156, 157

¹⁸ Blizsze informacje na temat niemieckich nacisków w tym i w późniejszym okresie zob.: H. Batowski, *Walka dyplomacji hitlerowskiej...*, s. 71 nn., J. Sobczak, op. cit., s. 89 nn.

¹⁹ W rzeczywistości poseł Belgii, Alexandre Paternotte de la Vaillée, akredytowany został również (jako ambasador) w Ankarze, gdzie miał pozostawać na stałe; zob. dok. nr 18.

²⁰ Mowa o apelu króla Belgów i królowej Holandii do kanclerza Niemiec, prezydenta Francji i brytyjskiego monarchy, zawierającym ofertę dobrych usług, z 7 XI 1939 r. Zob. PDD 1939/2, dok. 274, s. 324–325 oraz dok. 286, s. 332–333.

10

30 XI 1939 r., Bruksela — telegram posła w Brukseli do Centrali

BRUKSELA

Wysłano 30.XI.39

Nr. 45

Dowiedziałem się w tutejszym MSZ, że na skutek mojej ostatniej démarchy Poseł Paternotte miał wkrótce wyjechać do Angers, jednak wobec decyzji skasowania Posła Polskiego w Brukseli należy się liczyć z odwołaniem jego wyjazdu.

MOŚCICKI

otrzymano I.XII.39

AAN, Instytut Hoovera, MSZ, HI/I/251, kl. 79 (druk: PDD, 1939/2, dok. nr 366 — na podstawie innego zespołu archiwalnego)

11

6 XII 1939 r., Bruksela — telegram szyfrowy posła w Brukseli do Centrali

Nr 47, wysłano 6.XII.1939, otrzymano 6.XII.1939

Recepty telegram szyfrowy Nr 1

Przedstawiłem Sekretarzowi Generalnemu MSZ²¹ decyzję Rządu Polskiego mianowania nowego Posła i nastawałem w sprawie wyjazdu Paternotta do Angers. Sekretarz Generalny odpowiedział, że rząd belgijski poweźmie decyzję. Jednak prosił zakomunikować Panu Ministrowi, że jest zdziwiony decyzją Rządu Polskiego naruszenia status quo (refero raport z dnia 23 listopada)²² i podniósł, że jest to problem, który natrafi tutaj na duże trudności. Tłumaczył mi, że chociaż sympatie Belgii są dla Polski jednomyślne, jednak musi przede wszystkim unikać powikłań z rządem niemieckim. Dał mi do zrozumienia, że akredytowanie Posła natrafi tutaj na duże trudności. Następnie zwrócił mi uwagę na precedens, jaki decyzja Rządu Polskiego wywoła w grupie państw Oslo, która porozumiewa się z rządem tutejszym odnośnie do stosunków dyplomatycznych z Rządem Polskim. Z tej rozmowy obiektywnie wnioskuje, że I) akredytowanie Posła nie będzie możliwe²³, II) przedstawiciel Belgii do Angers nie pojedzie, III) północne państwa neutralne pójdą prawdopodobnie śladem Belgii.

MOŚCICKI

AAN, Instytut Hoovera, MSZ, HI/I/251, kl. 75 (druk: PDD, 1939/2, dok. nr 393)

²¹ Fernand Van Langenhove (1889–1982) — dyplomata i socjolog belgijski, sekretarz generalny MSZ Belgii (od 1929), wieloletni stały przedstawiciel Belgii w ONZ (na przełomie lat 40. i 50.).

²² Zob. dok. nr 9.

²³ Nowy poseł nie został akredytowany. Leon Litwiński (1887–1969) został chargé d'affaires ambasady RP w Brukseli (1 XI 1939–V 1940). Pełnił te funkcje równocześnie w Luksemburgu.

12

9 XII 1939 r., Bruksela — telegram szyfrowy posła w Brukseli do Centrali

Nr 48, wysłano 9.XII.1939, otrzymano 10.XII.1939

Refero telegram szyfrowy Nr. 47.

Minister Spaak wezwał mnie dziś do siebie i prosił donieść Panu Ministrowi, że

- I. Rząd tutejszy przywiązuje wagę do zachowania status quo w stosunkach dyplomatycznych polsko-belgijskich.
- II. Decyzja Rządu Polskiego zmiany Posła stawia Rząd Belgijski w bardzo kłopotliwą sytuację.
- III. Decyzję tę Spaak uważa za duży błąd. Pojutrze prześle mi w tej sprawie notę werbalną.

MOŚCICKI

AAN, Instytut Hoovera, MSZ, HI/I/251, kl. 73 (druk: PDD, 1939/2, dok. nr 407 — na podstawie innego zespołu archiwalnego)

13

9 XII 1939 r., Bruksela — telegram szyfrowy posła w Brukseli do Centrali

Nr 49, wysłano 9.XII.1939, otrzymano 11.XII.1939

Refero telegram szyfrowy Nr. 48 oraz wobec zapowiedzianej note verbale — czy mam oficjalnie notyfikować tutejszemu rządowi moje odejście?

MOŚCICKI

Tak

August Zaleski

AAN, Instytut Hoovera, MSZ, HI/I/251, kl. 72

14

6 I 1940 r., Angers — instrukcja ministra spraw zagranicznych dla chargé d'affaires w Brukseli

Angers, dnia 6 stycznia 1940

Tajne

Do Pana Leona Litwińskiego,

Chargé d'Affaires R.P.

w Brukseli

Napaść Rosji Sowieckiej na Finlandię i przychylnie ustosunkowanie się Niemiec do tego nowego aktu agresji powinny być wykorzystane, między innymi, przez Pana Posła w rozmowach mających na celu spowodowanie przyjazdu do Angers reprezentanta dyplomatycznego Państwa, przy którym Pan Poseł jest akredytowany.

Mianowicie, proszę w rozmowach podkreślić, że Finlandii nie pomogło w tym wypadku zastosowanie się do taktyki przyjętej przez państwa grupy Oslo, polegającej na ociąganiu się z delegowaniem do Rządu Polskiego swych reprezentantów dyplomatycznych.

MINISTER:

August Zaleski

AAN, Poselstwo w Brukseli, 16, k. 20

15

14 II 1940 r., Bruksela — telegram szyfrowy chargé d'affaires w Brukseli do Centrali

Nr 5, wysłano 14.II.1940, otrzymano 15.II.1940

Dziś odwiedził mnie ambasador turecki z Angers²⁴ i oświadczył mi, że: I. w Hadze widział się z holenderskim ministrem spraw zagranicznych, który zapewnił go, że poseł Rosenthal wkrótce złoży wizytę w A. II. Spaak mówił mu, że Paternotte złoży wizytę w A. przed wyjazdem do Angory²⁵.

Litwiński

AAN, Instytut Hoovera, MSZ, HI/I/251, kl. 65

16

16 II 1940 r., Haga — telegram szyfrowy posła w Hadze do Centrali

Poselstwo RP HAGA

Do Ministerstwa Spraw Zagranicznych

WYŚLANO DN. 16.II.1940

OTRZYMANO DN. 17.II.1940

NR. 9.

Poseł holenderski Bosch van Rosenthal przybędzie do Angers na parę dni środa 21 b.m. celem dokonania aktu obecności. Prosi zamówić pokój w hotelu.

Babiński

AAN, Instytut Hoovera, MSZ, HI/I/253, kl. 688

17

27 II 1940 r., Angers — pismo ministra spraw zagranicznych do posła w Bernie²⁶

Angers, dnia 27 lutego 1940

Rząd Holenderski wysłał do Angers Pana BOSCH de ROSENTHAL dla zaznaczenia, że utrzymuje go nadal w charakterze Posła przy Rządzie Polskim.

Komunikując o powyższym, proszę Pana Posła o wyzyskanie tego faktu w rozmowach z tamtejszym Ministerstwem Spraw Zagranicznych jako ważkiego argumentu wobec Rządu, przy którym jest Pan akredytowany, dla pójścia za tym przykładem, tym bardziej że chodziło w tym wypadku o państwo neutralne graniczące z Niemcami i specjalnie eksponowane.

Równocześnie zawiadamiam, iż w chwili obecnej akredytowani są w Angers i przeważnie stale tam przebywają przedstawiciele następujących państw neutralnych — Stolicy Apostolskiej, Stanów Zjednoczonych, Argentyny, Brazylii, Kolumbii i Chili.

²⁴ Cemal Hüsnü Taray [1893–1975]? — stały przedstawiciel Turcji przy Lidze Narodów w Genewie i poseł w Bernie, ambasador Turcji w Warszawie od 24 VIII 1939 r. (później w Angers, do Londynu nie przyjechał).

²⁵ Zob. dok. nr 18.

²⁶ Tytus Komarnicki (1896–1967) — delegat przy Lidze Narodów w Genewie (1934–1938), poseł w Bernie (1938–1940), poseł przy rządzie holenderskim w Londynie (1944–1945).

Dla wiadomości Pana Posła podaję, iż stały pobyt w Angers szefów misji, jakkolwiek bardzo pożądanym, nie jest niezbędny. Akredytowanie posłów rezydujących w Paryżu, czy też gdzie indziej, z dorywczymi przyjazdami do siedziby Rządu Polskiego, mogłoby być uważane za wystarczające.

MINISTER
August Zaleski

Do Pana Posła R.P.
w Bernie

AAN, Poselstwo w Bernie, 32

18

27 III 1940 r., Angers — pismo sekretarza generalnego MSZ do posła w Bernie

Angers, dnia 27 marca 1940 r.

Powołując się na pismo z dn. 27 lutego b.r. Nr. GM. 423/H1²⁷, Ministerstwo komunikuje, że Poseł Belgijski akredytowany przy Rządzie Polskim i tureckim p. Paternotte de la Vaillée przybył dnia 17 b.m. do Angers, ażeby się przedstawić Panu Prezydentowi i Rządowi.

Po parodniowym pobycie w Angers p. Paternotte odjechał do Brukseli, skąd w najbliższym czasie ma się udać do Ankary.

*Jan Ciechanowski*²⁸
Sekretarz Generalny

Do Pana Posła R.P.
w Bernie

AAN, Poselstwo w Bernie, 32, k. 143

19

27 III 1940 r., Angers — pismo z Centrali do chargé d'affaires w Brukseli

Angers, dnia 27 marca 1940 r.

Powołując się na swoje pismo No. Pol/49/Bel/3 z dnia 19 marca b.r., Ministerstwo Spraw Zagranicznych donosi dla informacji Pana Chargé d'Affaires, że Poseł Paternotte de la Vaillée był przyjęty w czasie pobytu w Angers przez Pana Prezydenta R.P., który zatrzymał go na śniadaniu. Poza tym złożył on wizyty i był przyjęty przez Pana Premiera Sikorskiego²⁹ i Pana Ministra Spraw Zagranicznych, który wydał dla niego śniadanie. P. Paternotte podczas pobytu w Angers zachowywał się raczej powściągliwie, jednakowoż niejednokrotnie dawał wyraz w rozmowach swoim poglądom politycznym na tle wojny, jak to wynika z wymienio-

²⁷ Dok. poprzedni.

²⁸ Jan Ciechanowski (1887–1973) — poseł w Waszyngtonie (1925–1929); sekretarz generalny MSZ (1939–1940); ambasador w Waszyngtonie (1941–1945).

²⁹ Władysław Sikorski (1881–1943) — gen. broni, premier w latach 1922–1923, minister spraw woj-skowych (1923–1924), premier i Naczelnny Wódz (1939–1943).

nego wyżej pisma. Co do ewentualnego zastępstwa w czasie własnego pobytu na oddalonej placówce, Poseł Paternotte się nie wypowiedział³⁰.

ZA MINISTRA
wz. J. Potocki³¹
Jan Ciechanowski
Sekretarz Generalny

DO
PANA CHARGÉ D'AFFAIRES R.P.
w Brukseli

ŁAN, Poselstwo w Brukseli, 16, k. 17

20

20 IV 1940 r., [Angers] — pismo ministra spraw zagranicznych do poselstw w Hadze i Brukseli

Polmission Haga Nr 44, Bruksela Nr 24, Szyfr

Na wypadek potrzeby przekazywania opieki nad obywatelami i mieniem polskim proszę Pana Posła porozumieć się z Posłem Brazylijskim. Ze swojej strony występuję z odpowiednią propozycją do Rządu Brazylijskiego.

Zaleski

otrzymano dn. 20.4.40

wysłano dn. 20.4.40

ŁAN, Instytut Hoovera, MSZ, HI/1/253, kl. 729, rękopis

21

10 V 1940 r., Haga — telegram szyfrowy posła w Hadze do Centrali

WYŚLANO DN. 10.V.1940

OTRZYMANO DN. 10.V.1940

Poselstwo R.P. HAGA

DO MINISTERSTWA SPRAW ZAGRANICZNYCH

Nr 20.

Rząd holenderski odrzucił z oburzeniem żądania niemieckie i uznał agresję niemiecką za casus belli.

Królowa ogłosiła przez radio apel do narodu, w którym zakłada płomienny protest przeciwko niesłychanemu, niczym nie zawinionemu i niepraktykowanemu między cywilizowanymi narodami pogwałceniu neutralności i terytorium holenderskiego. Nawołuje naród do spokoju i pełnienia obowiązku.

³⁰ W grudniu 1940 r. Henri Borel de Bitché, były pierwszy sekretarz poselstwa Belgii w Warszawie, został chargé d'affaires przy rządzie polskim w Londynie (Howard Kennard do Lorda Halifaxa, 17 XII 1940 r. — The National Archives, Kew, FO 371/26716, C 364/127/55).

³¹ Józef Potocki (1895–1968) — wicedyrektor Departamentu Politycznego MSZ (1934–1939), kierownik I referatu Działu Politycznego MSZ, kierowanego przez sekretarza generalnego (1940), od sierpnia 1940 przydzielony do poselstwa w Lizbonie, gdzie następnie chargé d'affaires (1943–1944), chargé d'affaires w Madrycie (1944–1945).

Władze zabroniły obywatelom niemieckim opuszczać domy.

Złożyłem wizytę dyrektorowi Departamentu politycznego w tutejszym M.S.Z., by wyrazić sympatię Polski dla Holandii, wobec barbarzyńskiej agresji niemieckiej, której padła ofiarą podobnie jak Polska. Dyrektor odpowiedział, że Holandia jest dumna, że jest aliantką Polski. Stwierdził, że na apel o pomoc posiłki zwłaszcza lotnicze są już w drodze.

Babiński

AAN, Instytut Hoovera, MSZ, HI/I/253, kl. 675

22

12 V 1940 r., Haga — telegram szyfrowy posła w Hadze do Centrali

WYŚLANO DN. 12.V.1940

OTRZYMANO DN. 13.V.1940

NR. 23

Niemiecka akcja wojskowa w połączeniu z dywersją przecięła komunikację głównych miast holenderskich z Belgią. Konsulat polski w Amsterdamie wyjechał dziś do Anglii przez Ijmuiden z partią urzędników i obywateli angielskich. W Amsterdamie został jeden urzędnik, poza tym opiekę konsularną wykonywa Poselstwo siłą faktu. Trudność sprawia brak archiwum konsularnego. Działamy zatem na podstawie zasad ogólnych i koniecznościowych. Są sprawy opieki ogólnej nad obywatelami polskimi, paszportowe, ewakuacyjne oraz opieki nad zbiegami z niemieckich obozów jeńców.

W Hadze rząd na ogół opanował próby dywersyjne, ale walki jeszcze nie ustały. Represje są bezwzględnie stosowane, ilość rozstrzelanych dywersantów duża.

Poselstwo niemieckie, nie wyłączając posła, jest internowane w hotelu des Indes. Kontrola na ulicach Hagi jest coraz ostrzejsza. Oczekiwana jest dziś ewakuacja kobiet i dzieci francuskich na francuskich statkach wojennych.

Trudno jest zorientować się w sytuacji na froncie wobec istnienia w sztabie holenderskim ukrytych dywersantów, rozsiewających fałszywe wiadomości. Poselstwo angielskie spaliło akty poufne i szyfr.

Babiński

AAN, Instytut Hoovera, MSZ, HI/I/253, kl. 672

23

19 VIII 1940 r., Londyn — pismo posła przy rządzie holenderskim w Londynie do ministra spraw zagranicznych

Londyn, dn. 19 sierpnia 1940

Poufne

Do Pana Ministra Spraw Zagranicznych
Rzeczypospolitej Polskiej
w Londynie

Mam zaszczyt zakomunikować, że w wykonaniu instrukcji Pana Ministra poruszyłem w dn. 19 b.m. z Ministrem van Kleffensem sprawę reprezentacji Rządu Holenderskiego przy Rządzie Polskim.

Pan van Kleffens zgadza się najzupełniej z naszym punktem widzenia, że przedstawiciel holenderski powinien rezydować w Londynie, i nawet miał zamiar, jak mówi, z taką inicjatywą wystąpić. Ma na widoku zastąpienie Pana Bosch van Rosenthala przez nowego posła, na którego ma już upatrzonego kandydata; jednakowoż trudności techniczne, związane z przyjazdem tego kandydata, stoją na przeszkodzie szybkiemu zrealizowaniu tego projektu. Wobec tego Pan van Kleffens ma zamiar, pozostawiając na razie Pana Bosch van Rosenthala formalnym posłem przy Rządzie Polskim, mianować na miejscu w Londynie chargé d'affaires'a, aż do chwili, kiedy będzie można zainstalować nowego posła. Co do osoby chargé d'affaires'a, Pan van Kleffens najchętniej wybrałby na to stanowisko radcę w Poselstwie Holenderskim w Londynie, Jonkheera Teixeira de Mattos³² (żona jego pełni obecnie funkcje damy dworu Królowej Wilhelminy), z pozostawieniem go równocześnie na stanowisku radcy w poselstwie Holenderskim w Londynie, obawia się jednak, czy Pan Teixeira nie jest zanadto przeciążony pracą; w tym ostatnim wypadku Minister wyszukałby innego kandydata spośród swoich urzędników. W każdym razie załatwienie tej sprawy jest kwestią bardzo krótkiego czasu.

Przy Rządzie Holenderskim w Londynie znajdują się obecnie Poselstwa następujące:

Afryki Południowej

Belgijskie

Bułgarskie

Egipskie

Francuskie

Jugosłowiańskie

Kanadyjskie

Norweskie

Peruwiańskie

Republiki Dominikańskiej

Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej

Szwedzkie

Wielkiej Brytanii.

Wśród tego spisu nie ma Poselstwa Litewskiego, choć akredytowany przy Rządzie Angielskim Poseł Litewski był jednocześnie Posłem w Hadze³³.

Posel Rzeczypospolitej Polskiej

W. Babiński

/Dr. W. Babiński/

AAN, Instytut Hoovera, MSZ, HI/I/53, kl. 639–640

³² E. Teixeira de Mattos, Jonkheer — dyplomata holenderski, chargé d'affaires przy rządzie RP w Londynie (1941–1945).

³³ Bronius Kazys Balutis (1880–1967) — poseł Litwy w Waszyngtonie (1918–1919, 1928–1940) oraz w Holandii (1934–1940) i w Wielkiej Brytanii (od 1934). Wielka Brytania nie uznała aneksji państw bałtyckich przez ZSRR i Balutis pozostał w Londynie do śmierci, w nieoficjalnym charakterze posła.